

COVID 19 DÖNEMİNİN GETİRDİĞİ KISITLAMALARA UYMA/UYMAMA DAVRANIŞLARINI BELİRLEYEN ETMENLER ÜZERİNE

*Seda Kalem**

COVID-19 salgını, Dünya Sağlık Örgütü tarafından 11 Mart 2020 tarihinde bir *pandemi (küresel salgın)* olarak tanımlanmıştır. Bu tanımlamayla birlikte, salgın salt bir kamu sağlığı problemi olarak değil, ancak “tüm bireylerin ve tüm sektörlerin” birlikte yürütecekleri bir mücadele ile üstesinden gelenebilecek küresel bir kriz olarak görülmeye başlanmıştır.¹

Bu krizin yönetilmesi de hem ulus ötesi hem de ulusal boyutta şekillenmiştir. DSÖ'nün salgına yönelik açıklamaları, uyarıları, öngörülleri, çizdiği yol haritası kuşkusuz mücadelenin ulus ötesi boyutunun en önemli ayağını oluşturmuştur. Bunun yanı sıra, özellikle de sınırların kapatılması, seyahatlerin kısıtlanması, uçuşların yasaklanması gibi önlemler de salgınla ulus ötesi boyutta bir mücadele yürütüldüğünü ortaya koymuştur.

COVID-19 ile mücadele adına alınan tedbirlerin hükümetler tarafından uygulanmasında da ulusal boyutta farklılıklar gözlenmiştir. Bu farklılıklar genelde önlemlerin *zamanlamasına, yöntemine ve kapsamına* ilişkin farklı modeller olarak karşımıza çıkmaktadır. *Zamanlamaya* ilişkin olarak örneğin, vakaların ve hatta ölümlerin ortaya çıkmasına rağmen kimi hükümetlerin salgını önlemeye yönelik adım atmakta müdahaleci davranmadıkları görülmüştür. Birleşik Krallık ve İsveç bu ülkelere örnek verilebilir. Her iki ülke de eğitim kurumlarının kapatılması konusunda çekimser davranmıştır; hatta İsveç'te okullar tüm salgın döneminde eğitime ara vermeden devam etmiştir. İkinci olarak, alınan önlemlerin *yöntemi* de ülkeden ülkeye değişebilmiştir. Kimi ülkelerde olağanüstü hal uygulamaları bilfiil uygulanırken, kimi ülkelerde bazı yasal sınırlamalar olmakla birlikte kurallara uymak genelde tavsiye seviyesinde kalmış ve sivil bir itaate dayanmıştır. Örneğin İtalya, İspanya, Fransa gibi özellikle vaka ve vefat sayısının yüksek olduğu ülkelerde (ya da belli bölgelerinde) haftalarca süren kapatma (*lockdown*) uygulamaları söz konusuysen, Japonya'da -Nisan ayından itibaren zorlayıcı önlemler artmış olmakla birlikte- uzun bir süre toplumsal bir rızaya dayanan bir mücadele söz konusu

* Dr. Öğr. Üyesi, Bilgi Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Hukuk Felsefesi ve Sosyolojisi ABD.

¹ Ducharme (2020).

olmuştur.² Avrupa'da bu ikinci durumun en önemli örneği Portekiz'dir. Avrupa'nın geneline kıyasla virüs etkilerinin az olduğu bir ülke olarak Portekiz'de de getirilen kısıtlamalara uyma konusunda bir "vatandaşlık ruhu" ortaya konulduğu ileri sürülmüştür.³ Son olarak, yöntemdeki farklılıklar *kapsamı* da etkilemiştir. Öyle ki, bazı ülkelerde zorlayıcı önlemler eğitim ve kurumsal hayatla sınırlı iken, gene salgının etkilerinin özellikle sert olduğu ülkelerde, sınırlamalar hayatın çoğu alanına yayılmıştır.

Şu halde, dünyada salgın ile mücadele adına atılan adımların şekillenmesinde hem yasal düzenlemelerin ve yaptırımların hem de yönlendirici siyasi/toplumsal söylemlerin etkisi olduğu görülmektedir. Hatta zaman zaman siyasi mesajların, yasal sınırlamalardan önce verilmesi, toplumun kısıtlamaları ilk olarak siyasilerin dilinden duyması da söz konusudur.⁴ Bu gibi durumlarda örneğin siyasi liderlerin, ilgili bürokratların, uzmanların halka evde kalın çağrısı yapması, hukuken bağlayıcı tedbirlerden evvel bireysel ve toplumsal davranışları dönüştürebilmektedir.

Bu gelişmeler doğrultusunda, Covid 19 salgınına önlemeye yönelik adımlar giderek salt bir küresel sağlık krizi bağlamında değil, aynı zamanda siyasi ve etik bir ikilem üzerinden de tartışılmıştır. Bu ikilemin bir tarafını siyasi otoriteler ile uzman bilgisi arasındaki çatışma oluştururken diğer tarafında da kamu sağlığını korumak adına temel hak ve özgürlüklerin kısıtlanması meselesi oluşturmaktadır. İlkine ilişkin tartışmanın en görünür olduğu ülkelerin başında ABD gelmektedir.⁵ Hatta ABD'nin önde gelen aşı geliştirme uzmanlarından biri olan Rick Bright salgın hastalıklarla mücadele etmek için gerekli ilaç ve teknolojileri geliştirmekle sorumlu kısa adı BARDA olan *Biomedical Advanced Research and Development Authority*'deki görevinden Nisan ayında alınmıştır. Bu gelişme, ABD'de Trump yönetimi ile uzman bilgisi arasındaki çatışmayı daha da kuvvetlendirmiştir zira Bright, Trump'ın bilimsel olmayan açıklamalarına karşı çıktığı için görevinden uzaklaştırıldığını öne sürmüştür.⁶

² Japonya'da polisler halkı sokaklardan uzaklaştırma yetkisi oldukça sınırlıdır. Ülkede salgına karşı zorlayıcı önlemlere hem hukuken hem de toplumsal olarak mesafeli yaklaşılmasının sebebi olarak geçmişteki olağanüstü hal uygulamaları ve bunların yarattığı hak ihlalleri gösterilmektedir. Reynolds (2020).

³ Holroyd & Wright (2020).

⁴ Neyroud (2020).

⁵ <https://www.nytimes.com/2020/04/05/us/politics/trump-hydroxychloroquine-coronavirus.html>

⁶ <https://www.nytimes.com/2020/04/22/us/coronavirus-live-coverage.html>

İkilemin ikinci ayağına ilişkin olarak ise, siyasi otoritelerin COVID-19'u kontrol altına almak adına aldıkları önlemlerin, getirilen sınırlamaların, küresel bir salgına karşı mücadele söylemiyle kolaylıkla bir gözetim tekniğine dönüşebileceği de tartışılmaktadır.⁷ Ulusal düzlemde çoğu devletin yasal ve anayasal düzenlemeleri afet, salgın vb. olağanüstü koşullarda, temel hak ve özgürlüklerin sınırlandırılmasına imkân tanımaktadır. Öte yandan gerek uluslararası hukuk gerekse çoğu ülkede anayasal çerçeve uyarınca bu tür önlemlerin orantılı ve haklılaştırılabilir olması da gerekmektedir.⁸ Bu noktada, tartışmalar özellikle de olağanüstü önlemlerin muğlaklığına ve kamu otoritesine tanıdığı gücün sınırlarına yoğunlaşmaktadır. Örneğin, sokağa çıkma yasaklarının temel ihtiyaçları gidermeye engel teşkil etmediği durumlarda, bireylerin emniyet güçleri tarafından keyfi şekilde durdurulabildikleri görülmüştür.⁹ Neticede, kurallara ilişkin muğlaklık veya esneklik, kamu otoritesinin eline sınırları belli olmayan bir güç tahsis edebilmekte ve bireyleri giderek daha da otoriterleşen iktidar uygulamaları karşısında çıplaklaştırabilmektedir.¹⁰ Nijerya ve Kenya gibi Afrika ülkelerinde örneğin, salgından ölenlerin sayısı, sokağa çıkma yasaklarını ihlal edenlere yönelik polis müdahalelerinde ölenlerin sayılarının eşitlendiği iddia edilmiştir.¹¹ Diğer taraftan, Rusya'da alınan zorlayıcı önlemlerin, güçlü merkezi bir otoritenin halkın gözünde haklılaşmasını sağlayabileceği öne sürülmektedir.¹² Şu noktada kuralların muğlaklığıyla beraber, yaptırımların keyfiliği de tartışma konusu olmaktadır. Buna ilişkin dikkat çekici bir örnek olarak da Hindistan'da polisin sokaktaki insanlara fiziksel güç kullandığını gösteren sahneler hatırlanabilir.¹³

Öte yandan, salgınla mücadele adına alınan önlemler dünyanın her yerinde yoksulluğu, güvencesizliği, kırılabilirliği da artırmaktadır.¹⁴ Nitekim yakın tarihli bir çalışmada, küresel yoksulluğun 1990 yılından beri ilk kez artacağı, hatta salgın sonucunda Birleşmiş Milletler'in 2030 yılında yoksulluğu ortadan kaldırmaya

⁷ Singer & Sang-Hun (2020); Perper (2020).

⁸ Yamin & Habibi (2020).

⁹ Allaby (2020).

¹⁰ COVID-19 mücadelesinin biyo-iktidar bağlamında değerlendirilmesine ilişkin geniş bir derleme için bkz. Sexuality Policy Watch (2020).

¹¹ Sargent (2020).

¹² Troianovski (2020).

¹³ CTGN (2020).

¹⁴ Salgınla ilgili alınan önlemlerin ekonomik sonuçlarına ilişkin bir değerlendirme için bkz. (Foucault & Galasso, 2020). Bu konudaki değerlendirmeleri içeren bir webinar için bkz. <https://sarkac.org/podcast/covid-19-salgininin-iktisadi-analizi-bilim-akademisi-webinari-12-haziran-2020/>.

yönelik hedefinin bazı durumlarda 30 yıl kadar gerileyebileceği öngörülmektedir.¹⁵ Sonuç olarak, salgınla mücadele adına getirilen sosyal ve ekonomik kısıtlamalar, kapatma sürelerinin uzamasıyla da birlikte özellikle bazı kesimleri giderek daha fazla zorlamış ve toplumsal infiallere neden olmuştur. Örneğin İtalya'da yapılan bir anket çalışması, sıkı ve sınırlandırıcı kuralların (kapatma gibi) belli bir süre işe yarayabildiklerini ancak bu kurallara en fazla uyma davranışı gösterenlerin bile belli bir süre sonra uymama eğilimi gösterdiklerini ortaya koymuştur.¹⁶ Öte yandan, kapatmalar, zor durumda olan ekonomileri daha da çıkmaza sokmakta ve bu çıkmazdan da özellikle göçmenler, evsizler, günlük işlerde ve enformel ekonomide çalışanlar gibi dar gelirli, sosyal ve ekonomik güvencesi olmayan gruplar etkilenmektedir. Nitekim, salgınla mücadele döneminde, dünyanın farklı köşelerinde -Lübnan'da, Irak'ta, Hindistan'da, Yunanistan'da- göçmenler giderek artan bir şekilde sokaklara çıkıp hükümetleri salgın önlemleri nedeniyle protesto etmiştir.¹⁷ Öte yandan, gelişmiş batılı ülkelerin de protestolardan muaf olmadığı da görülmüştür. Fransa'da örneğin, Nisan ayının son günlerinde, Paris'in düşük gelirli banliyölerinde polisle çatışmalar başlamıştır.¹⁸ İtalya'nın nispeten yoksul güneyinde ise insanların süpermarketleri yağmaladıklarına ilişkin haberler çıkmıştır.¹⁹ Almanya'da ise protestolar daha çok hak ve özgürlüklerin kısıtlanmasına karşı gerçekleşmiştir.²⁰ ABD'de de bazı eyaletlerde muhafazakâr grupların sosyal izolasyona ve ekonomik faaliyetlerin durdurulmasına karşı eylemler yaptıkları görülmüştür.²¹

Bu gelişmeler, salgına ilişkin getirilen önlemlere uyulmadığı veya uymanın reddedildiği noktada yaşanabilecekleri ortaya koymaktadır.²² Şu noktada, önlemlerin anayasal zeminde haklılaştırılabildiği veya hukuken desteklendiği durumlarda dahi insanların getirilen kısıtlamalara veya yaptırımlara uymayı reddedebildikleri görülmektedir. Yukarıda sayılan ve özellikle ekonomik sıkıntılara

¹⁵ Hoy & Ortiz-Juarez (2020).

¹⁶ Briscese, Lacetera, Macis, & Tonin (2020).

¹⁷ Sly (2020).

¹⁸ Reuters (2020).

¹⁹ Lockwood (2020).

²⁰ Alman Anayasa Mahkemesi de sosyal mesafe kurallarına uyma ve maske takma şartıyla sınırlı sayıda protestoya onay vermiştir. DW English (2020).

²¹ BBC News (2020).

²² McGee (2020).

dayanan isyanların yanında, kültürel sebepler²³, ideolojik sebepler²⁴ veya nesilsel²⁵ sebeplere dayalı itaatsizlikler de yaşanmaktadır. Aynı zamanda, hukuken bağlayıcı ve yaptırımla sonuçlanan tedbirlerin farklı yorumlanmasına dayalı olarak da rızanın değişkenlik gösterebildiği de bilinmektedir. Örneğin, İkinci Dünya Savaşında İngiliz halkının alınan olağanüstü tedbirleri ne derece kabul ettiğine dair yapılan bir çalışmada, halkın gözünde yönetimin genel bir meşruiyeti olduğu ancak bununla beraber kurallara uyma konusunda da farklı yaklaşımlar görüldüğü ortaya çıkmıştır.²⁶ *Beyaz alanlar*, herkes tarafından kabul gören, rızanın yaygın olduğu kuralları tanımlarken, *gri alanlar* birçok kişi tarafından sınırları zorlanan kurallara işaret eder. *Siyah alanlar* ise herkes tarafından ihlal edilmesi durumunda suç işlendiğinin bilindiği kuralları kapsar. Benzer bir sınıflandırma COVID-19 salgını için yapıldığında, İngiltere’de halkın örneğin sosyal mesafeye dikkat etme, zayıfları koruma ve evde kalma konusunda çoğunlukla hemfikir olduğu, birlikte hareket edildiği söylenmektedir. Öte yandan, örneğin temel ihtiyaçlar için sokağa çıkılabilir dendiğinde, bu ihtiyaçların ne olduğuna veya egzersiz yapma konusunda neyin kabul edilebilir olduğuna ilişkin farklı yorumlar görülmektedir. İlginçtir ki bu gibi yorumlar bir yandan da yasal tedbirlere uyma ile siyasi/idari tavsiyelere uyma arasındaki farklılıkları da ortaya çıkarabilmektedir. Bazı durumlarda tavsiyelerin yasal düzenlemelerden daha net, daha belirgin olması söz konusudur. Örneğin, sokağa çıkmanın “gerekli durumlar” ile sınırlandırıldığı yasal düzenlemelerde, bu durumların neyi içereceği, nasıl yorumlanacağı hususu farklı uygulamalar doğurabilmektedir. Son olarak, COVID-19 tedbirleri bağlamında sosyal mesafe kuralının açıkça ihlal edildiği durumların ise siyah alanlar olarak tanımlanması mümkündür.

Türkiye’de ise ekonomik faaliyetlere getirilen kısıtlamaların yanı sıra 65 yaş üstü ve 20 yaş altına getirilen sınırlamalar, şehirlerarası seyahat kısıtlamaları, parkların ve sahil kenarlarının vatandaşlara kapatılması ve hafta sonları ağırlıklı olarak büyükşehirlerde uygulanan sokağa çıkma yasakları idare tarafından alınan ve yaptırıma bağlanan davranış kuralları olarak tanımlanabilir. Evde kal çağrısı ve hijyen kurallarına ilişkin duyurular ise daha ziyade tavsiye niteliğinde olmakla birlikte insanların gündelik hayatlarını önemli ölçüde etkileyen gayri resmi davranış kuralları olarak görülebilir. Sosyal mesafenin korunması ve maske takma ise ilk

²³ Fonrouge (2020).

²⁴ Agamben (2020).

²⁵ The Guardian (2020).

²⁶ Todman (2020).

olarak tavsiye olarak getirilmiş olmakla birlikte, daha sonra yaptırma bağlanmış kurallar haline dönüşen düzenlemelerdir. Öte yandan, Türkiye’de Haziran 2020 itibarıyla alınan bu önlemlere karşı herhangi bir geniş çaplı protesto görülmediği gibi, bariz bir sivil itaatsizlik de söz konusu olmamıştır.

Şu noktada özellikle de olağanüstü koşullarda getirilen ve gündelik hayatı değiştirme gücü olan önlemlerle toplumun nasıl ilişkilendiğini anlamak sosyal bilimcilerin üstlenmesi gereken bir sorumluluk olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu çerçevede, son dönemde yurt dışında gerçekleştirilen karşılaştırmalı araştırmalar alınan önlemlere uyma/uymama davranışlarını şekillendiren unsurlara dair önemli sonuçlar ortaya koymaktadır.

Bu çalışmalardan biri Danimarkalı bir grup akademisyen tarafından başlatılan ve sekiz batı demokrasisinde vatandaşların salgınla ilgili alınan önlemlere nasıl yaklaştıklarının ortaya çıkarılmasını ve karşılaştırılmasını hedefleyen geniş çaplı bir saha çalışmasıdır.²⁷ 26,508 kişi arasında gerçekleştirilen anket çalışmasının ilk sonuçları, daha önceki salgın dönemlerine ilişkin araştırmaların sonuçlarıyla da tutarlı olarak, tehdit algısının ve korkunun alınan önlemlere uymada kültürler ötesi belirleyici unsurlar olduklarını ortaya koymuştur.²⁸ Bu sonuç doğrultusunda, siyasi erkin ve idarecilerin korkuya dayalı bir itaat kurması mümkün görünmektedir. Öte yandan, araştırma sonuçları önlemlerin etkililiğine inanmanın da uyma davranışlarını olumlu yönde etkileyen kuvvetli bir unsur olduğunu ortaya koymaktadır. Üstelik bu inancın etkilerinin tehdit algısı zayıf olan bireyler üzerinde özellikle de güçlü olduğu görülmüştür ki bu da özetle tehdide ya da korkuya dayanmayan bir rızanın mümkün olduğunu ispatlar nitelikte bir bulgudur.

Citizens’ Attitudes Under the COVID-19 Pandemic isimli ikinci proje ise 18 ülkeyi kapsayan bir çevrimiçi anket etrafında geliştirilmiştir.²⁹ Bu ülkeler salgının yayılma oranlarındaki farklılıklara ve de alınan önlemlerin niteliğine bağlı olarak belirlenmiştir.³⁰ Her ülkede en az dört kez tekrarlanması hedeflenen anket çalışmasındaki sorular da temel olarak salgına verilen tepkiler ve kamuoyunun genel tavrını ortaya koymaya yöneliktir. Projede elde edilen karşılaştırmalı sonuçlar

²⁷ <https://hope-project.dk/#/>

²⁸ Jørgensen vd. (2020).

²⁹ <http://www.sciencespo.fr/cevipof/attitudesoncovid19/>

³⁰ Bu sayı daha sonra artırılmıştır. Projenin sayfasındaki son bilgiler şu ülkelere ilişkindir: Fransa, İtalya, Almanya, Birleşik Krallık, Avusturya, İsveç, Polonya, Kanada, ABD, Yeni Zelanda, Avustralya, Fransa Denizaşırı Bölgeler Topluluğu, Güney Afrika, Nijerya, Kenya, Mısır, Fas, Fildişi Sahili, Mali, Arjantin, Brezilya.

henüz yayımlanmamış olmakla birlikte, Fransa özelinde paylaşılan sonuçlarda yaşın tedbirlere uyma davranışıyla olumlu bir ilişkisi olduğu ortaya konulmuştur. Aynı zamanda, benzer araştırmalarda da olduğu gibi kadınların erkeklere oranla davranışlarını daha fazla değiştirdikleri görülmüştür. Benzer şekilde tehdit algısı ya da korkunun da yine davranışları değiştirme konusunda güçlü değişkenler olduğu belirtilmiştir. İdeolojik yelpazede, soldan sağa ilerlendikçe tedbirler uyma davranışının arttığı ortaya konulmuştur.³¹

Son olarak 170'ten fazla ülkede gerçekleştirilen *Global Behaviors and Perceptions in the COVID-19 Pandemic* isimli proje ise salgınla ilgili davranışları, inançları, algıları ortaya koymayı hedeflemektedir. Araştırmanın salgının başlarında 58 ülke arasında gerçekleştirilen ilk etabının sonuçlarından birisi, hükümetlerin salgınla ilgili aldıkları önlemlerin nüfuslarının ruh sağlığı üzerindeki etkilerini de ölçmelerinin önemine ilişkindir. Sonuçlar, hükümetlerin sosyal izolasyon veya kapatma gibi güçlü önlemler aldıkları durumlarda, vatandaşların morallerinin iyileştiğini ortaya koymaktadır.³²

Türkiye'de ise henüz bu tür araştırmalar yok denecek kadar azdır. Bir istisna Nisan 2020'de İstanbul'da telefon üzerinden gerçekleştirilen bir anket çalışmasıdır.³³ Sonuçlar bu dönemde salgının en önemli problem olarak görüldüğünü, ancak ekonomik sıkıntıların da hemen ikinci sırada yer aldığını ortaya koymaktadır. 2019 yılında gerçekleştirilen anketlerde sayılan terör, dış politika, göç, adalet gibi meselelerin son dönemde sorun olarak aktarılmadığı görülmüştür. Öte yandan, sosyal izolasyon tedbirine insanların neden/ hangi durumlarda uymadıklarına bakıldığında ise, iş veya alışveriş gibi zorunlu sayılabilecek nedenlerle tedbire uymamanın en yaygın ihlal biçimi olduğu görülmüştür. Ayrıca kişinin kendisinde veya yakınlarında kronik rahatsızlık olmasının, hanede 65 yaş üstü birisinin varlığının veya hanenin ekonomik durumunun da tedbire uyma/uymama davranışlarını şekillendirdiği ortaya çıkmıştır. İlginç olarak, bireylerin kendilerinde COVID 19 belirtilerine rastladıklarını söyledikleri cevaplarda ise bu belirtilerin davranışlar üzerinde pek etkili olmadığı görülmüştür. Bir diğer deyişle, kişinin kronik rahatsızlığı olması veya yakınında 65 yaş üstü birisinin olması sosyal

³¹ Brouard, Vasilopoulos & Becher (2020).

³² Fetzer vd. (2020).

³³ Çarkoğlu (2020).

izolasyon tedbirlerine uymasında olumlu yönde etki ederken, kendisinde COVID 19 belirtileri olduğuna inanması aynı etkiye sahip değildir.³⁴

Ancak, bu araştırma da Türkiye'nin geneline ve de salgının uzun vadedeki etkilerine ilişkin sınırlı veri sunmaktadır. Üstelik araştırmanın salgının görece başında gerçekleştirilmiş olması da dikkate alınmalıdır. Esasen davranışları şekillendiren etmenlerin ortaya çıkarılması için uzun soluklu ve tekrar eden saha çalışmalarına ihtiyaç duyulmaktadır. Peki bu ihtiyacı nereden açıklayabiliriz?

Gerek bu süreçte yapılan araştırmalar³⁵ gerekse daha genel olarak davranışları belirleyen etmenlere odaklanan sosyal psikoloji çalışmaları ile kurullarla olan ilişkimizi sorgulayan kriminoloji alanında üretilen çalışmalar bu soruya çoğu zaman etkililik çerçevesinde cevap verir. Getirilen kurulların, tedbirlerin etkili olabilmesi için uyma davranışını tetikleyen/belirleyen etmenlerin anlaşılması politika yapımcıların bu unsurları dikkate alarak daha etkili, uygulanabilir politikalar yapmalarını mümkün kılar. Ancak özellikle de olağanüstü dönemlerde alınan olağandışı tedbirlerin toplumsal izdüşümlerini anlamının öneminin sadece etkililik perspektifinden değerlendirilemeyeceği de açıktır. Bunun en önemli sebebi uyma davranışının /itaatin yaygınlaşmasının sonuçlarıdır. Otoriteye itaatin, yukarıda da bahsedildiği gibi hak ve özgürlüklerin, alışlagelmiş yaşam biçimlerinin, ilişkilenme şekillerinin giderek daha fazla kısıtlanması sonucunu doğurabildiği görülmektedir. Bu itaat, bizim Foucault'nun anlattığı şekilde bedenselleştirdiğimiz, söylemlerle haklılaştırdığımız, görünmez kıldığımız bir iktidarın görüntüsüdür. Son dönemde Agamben'in biyo-iktidarın pervasızlaşmasına ilişkin yazdıkları, tam da bu tür bir tehlikeye dikkat çekmektedir. Bu uyarılar, Agamben'in kendi teorik çerçevesini dogmatik bir şekilde dayatması olarak görülür ve hatta komplo teorilerinden pek de farklı bir yorum olmadığı tespitiyle zorlama bir eleştirel çaba olarak değerlendirilir.³⁶ Öte yandan, iktidarın doğasına ilişkin sorduğu soru, önemini korumaktadır.

O halde, olağan üstü dönemlerde alınan önlemlerin toplum tarafından ne derece benimsendiğinin, benimsenmediği durumlarda ortaya ne tür itaatsizliklerin çıktığının ve bunların sadece hukuki değil sosyal, ekonomik, kültürel sonuçlarının neler olduğunun anlaşılması, sadece bir etkililik meselesinden ibaret de değildir.

³⁴ Çarkoğlu (2020).

³⁵ Başka araştırmalar için bkz. Crest Advisory (2020); Birçok araştırma da hala devam etmektedir. Bkz. Brück vd. (2020).

³⁶ Bazı örnekler için bkz. Esposito (2020); Zizek (2020); Bakır (2020); Koşar (2020).

Salgınla mücadele stratejilerinin hangilerinin, hangi durumlarda, kimler tarafından, ne gibi sebeplerle kabul gördüğünün ve görmediğinin anlaşılması, kamu otoritesinin eylemlerinin toplum nezdinde haklı bir zemine yerleştirilmesi bakımından da önem teşkil etmektedir. Nitekim, rızanın salt hukuki düzenlemelerle, bunların zorlayıcı uygulamalarıyla ve idari işlemlerle sağlanamayacağı da yukarıdaki örneklerden de anlaşılmaktadır.³⁷

Neticede, salgın dönemlerinde otoritenin uygulamalarına verilecek rızanın neye dayandığını anlamaya yönelik çalışmalar, bir yandan kuralların hangilerine, hangi durumlarda, kimler tarafından uygulandığını tespit ederken, bir yandan da rızanın toplumsal meşruiyetini belirleyen unsurları da yeniden tartışmamıza olanak sağlayacaktır.³⁸ İlk fayda, kamu otoritesinin kullanımında etkililiği mümkün kılmaya yönelik bir politika meselesi iken, ikinci fayda iktidarın özüne ve işlemlerine ilişkin etik tartışmaları tetikleyecektir.³⁹

Kaynakça

- Agamben, G. 2020. "Covid-19: Gereksiz bir acil durumun yarattığı istisna hali". *Terrabayt*. <https://terrabayt.com/dusunce/covid-19-gerekcesiz-bir-acil-durumun-yarattigi-istisna-hali/>
- Allaby, E. 2020. "Italy: Punishment in the time of coronavirus". *Aljazeera News*. <https://www.aljazeera.com/news/2020/03/italy-punishment-time-coronavirus-200312171128553.html>
- Bakır, S. (2020). "Covid-19 ve İzolasyon: Bir İstisna Hali mi? Ortalık mı?". *Birikim*. <https://www.birikimdergisi.com/guncel/10058/covid-19-ve-izolasyon-bir-istisna-hali-mi-ortalik-mi>
- BBC News. 2020. "Coronavirus: US faced with protests amid pressure to reopen". <https://www.bbc.com/news/world-us-canada-52348288>.
- Briscese, G., Lacetera, N., Macis, M., & Tonin, M. 2020. *Compliance with COVID-19 Social-Distancing Measures in Italy: The Role of Expectations and Duration* (No. w26916). National Bureau of Economic Research.

³⁷ Grace (2020).

³⁸ Tyler (1990).

³⁹ Nordberg & Mattson (2020).

- Brouard, S., Vasilopoulos, P. & Becher, M. 2020. "Sociodemographic and Psychological Correlates of Compliance with the COVID-19 Public Health Measures in France". *Canadian Journal of Political Science*. 53, 253–258.
- Brück, T. 2020. How are you coping with the coronavirus pandemic?. <https://lifewithcorona.org/>.
- Crest Advisory. 2020. "Policing the COVID-19 lockdown - what the public thinks". <https://www.crestadvisory.com/post/policing-the-covid-19-lockdown-what-the-public-thinks>.
- CTGN. 2020. "Indian police use physical punishment on lockdown breachers". *YouTube*. https://www.youtube.com/watch?v=pN_Ul3hZLMY Son erişim tarihi: 28 Nisan 2020.
- Çarkoğlu, A. 2020. "Salgın günlerinde İstanbul'da yaşam- Bir araştırma". Sarkaç. <https://sarkac.org/2020/05/salgin-gunlerinde-istanbulda-yasam-bir-arastirma/>.
- Ducharme, J. 2020. "World Health Organization declares covid-19 a 'pandemic.' Here's what that means". *Time Magazine*. <https://time.com/5791661/who-coronavirus-pandemic-declaration/>.
- DW English. 2020. "German conspiracists protest against coronavirus lockdown". <https://www.dw.com/en/german-conspiracists-protest-against-coronavirus-lockdown/a-53243126>.
- Esposito, R. (2020). "Tamamen Tedavi Edilinceye Dek". Terrabayt. <https://terrabayt.com/dusunce/tamamen-tedavi-edilinceye-dek/>.
- Fetzer, T. (vd.). 2020. "Perceptions of an Insufficient Government Response at the Onset of the COVID-19 Pandemic are Associated with Lower Mental Well-Being". <https://psyarxiv.com/3kfmh>
- Fonrouge, G. 2020. "Hasidic community ignores social distancing orders amid coronavirus". *New York Post*. <https://nypost.com/2020/03/18/hasidic-community-ignores-social-distancing-orders-amid-coronavirus/>.
- Foucault, M. & Galasso, V. 2020. "Wroking After COVID-19: Cross-Country Evidence From Real-Time Survey Data". *SciencesPo*.

https://www.sciencespo.fr/cevipof/attitudesoncovid19/wp-content/uploads/2020/05/Note9_FOUCAULT_GALASSO_ENG.pdf

Grace, S. 2020. "Policing the coronavirus lockdown: The limits of on-the-spot fines".
BSC Policing Network.

<https://bscpolicingnetwork.com/2020/04/02/policing-the-coronavirus-lockdown-the-limits-of-on-the-spot-fines/>.

Holroyd, M. & Wright, R. 2020. "Coronavirus in Europe: Why has Portugal not been as badly hit by COVID-19 as neighbour Spain?". *Euronews*.

<https://www.euronews.com/2020/04/14/coronavirus-in-europe-why-has-portugal-not-been-as-badly-hit-by-covid-19-as-neighbour-spai>.

Hoy, C. & Ortiz-Juarez, E. 2020. "Estimates of the impact of COVID-19 on global poverty".
UNU-WIDER.

<https://www.wider.unu.edu/publication/estimates-impact-covid-19-global-poverty>.

Jørgensen, F. J. (vd.). 2020. *Lockdown Evaluations During the First Wave of the COVID-19 Pandemic*. PsyArXiv Preprints. <https://doi.org/10.31234/osf.io/4ske2>

Koşar, A. 2020. "Agamben sadece yanıldı mı? Yoksa daha fazlası mı?", *Evrensel*.

<https://www.evrensel.net/haber/402617/agamben-sadece-yanildi-mi-yoksa-daha-fazlasi-mi>.

Lockwood, S. 2020. "Coronavirus: Italy becoming impatient with lockdown - and social unrest is brewing". *Sky News*.

<https://news.sky.com/story/coronavirus-italy-becoming-impatient-with-lockdown-and-social-unrest-is-brewing-11965122>.

McGee, L. 2020. "Quarantines might stop coronavirus, but they rely on people obeying the law. So what happens if they don't?". *CNN*.

<https://edition.cnn.com/2020/03/10/health/quarantine-coronavirus-analysis-intl/index.html>.

Neyroud, P. 2020. "Policing Social Distancing in the COVID 19 Pandemic". Social Distancing in the Pandemic: Policing & Compliance Webinar. 24 Nisan 2020. University of Cambridge, Institute of Criminology.

<https://www.vrc.crim.cam.ac.uk/covid-19-research>

- Nordberg, A. & Mattson, T. 2020. "COVID-19 Pandemic in Sweden: Measures, Policy Approach and Legal and Ethical Debates". https://papers.ssrn.com/sol3/cf_dev/AbsByAuth.cfm?per_id=94591.
- Perper, R. 2020. "Israel is tracking its coronavirus patients through their phones to make sure they obey strict quarantine policies". Business Insider. <https://www.businessinsider.com/coronavirus-israel-government-track-patients-quarantine-2020-3>.
- Pailliez, C. & Lough, R. 2020. "Unrest Spreads in Paris Outskirts Amid Coronavirus Lockdown". *Reuters*. [https://www.reuters.com/article/us-health-coronavirus-france-security/unrest-spreads-in-paris-outskirts-amid-coronavirus-lockdown-idUSKBN2230IA#:~:text=PARIS%20\(Reuters\)%20%2D%20Crowds%20of,coronavirus%20lockdown%20has%20exacerbated%20tensions](https://www.reuters.com/article/us-health-coronavirus-france-security/unrest-spreads-in-paris-outskirts-amid-coronavirus-lockdown-idUSKBN2230IA#:~:text=PARIS%20(Reuters)%20%2D%20Crowds%20of,coronavirus%20lockdown%20has%20exacerbated%20tensions).
- Reynolds, I. 2020. "Japan is relying on public obedience to clear streets as coronavirus cases rise". *Time Magazine*. <https://time.com/5813619/japan-coronavirus-lockdown/>.
- Sargent, A. 2020. "Curfew crackdowns in several African countries kill more people than Covid-19". *France 24 English*. <https://www.france24.com/en/20200417-papers-curfew-crackdowns-in-several-african-countries-kill-more-people-than-covid-19>.
- Sexuality Policy Watch. "Around the world. Biopolitics and coronavirus: compilation (English, Portuguese and Spanish)". <https://sxpolitics.org/biopolitics-and-coronavirus-compilation/20581>.
- Singer, N. & Sang-Hun, C. 2020. "As Coronavirus Surveillance Escalates, Personal Privacy Plummet". *New York Times*. <https://www.nytimes.com/2020/03/23/technology/coronavirus-surveillance-tracking-privacy.html>.
- Sly, L. 2020. "Stirrings of unrest around the world could portend turmoil as economies collapse". *Washington Post*. https://www.washingtonpost.com/world/coronavirus-protests-lebanon-india-iraq/2020/04/19/1581dde4-7e5f-11ea-84c2-0792d8591911_story.html.

- The Guardian. "Fears 'lockdown parties' will increase global spread of coronavirus".
<https://www.theguardian.com/world/2020/mar/18/fears-lockdown-parties-will-increase-global-spread-of-coronavirus>.
- Todman, D. 2020. *Britain's War: A New World, 1942-1947*. Penguin Books.
- Troianovski, A. 2020. "Not Just a Crisis: Coronavirus Is a Test for Putin's Security State". *New York Times*.
<https://www.nytimes.com/2020/03/19/world/europe/coronavirus-russia-putin.html>
- Tyler, T. 1990. *Why People Obey the Law*. New Haven: Yale University Press.
- Yamin, A.E. & Habibi, R. 2020. "Human rights and coronavirus: What's at stake for truth, trust, and democracy?". *Health and Human Rights Journal*.
<https://www.hhrjournal.org/2020/03/human-rights-and-coronavirus-whats-at-stake-for-truth-trust-and-democracy/>.
- Zizek, S. 2020. "Gözetlemek ve Cezalandırmak Mı? Evet, Lütfen!". *Terrabayt*.
<https://terrabayt.com/dusunce/gozetlemek-ve-cezalandirmak-mi-evet-lutfen/>